

AYOL ROVIYLAR TOMONIDAN IJOZAT ORQALI HADIS TARQATISH AMALIYOTI

Maksumova Inoyatxon Vahidulla qizi

Alfraganus universiteti, Filologiya fakulteti

Arab tili yo'nalishi, 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15791829>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 11-iyun 2025 yil

Ma'qullandi: 13-iyun 2025 yil

Nashr qilindi: 30-iyun 2025 yil

KEY WORDS

Ijzat, isnod, hadis, ayol muhaddisalar, rivoyat, samo', ilmiy majlis, ustoz-shogird an'anasi.

ABSTRACT

Islom ilmlarining eng muhim sohalaridan biri bo'lgan hadis ilmi tarixida ijzat orqali ilm tarqatish muhim metod hisoblanadi. Ushbu maqolada aynan ayol muhaddisalar tomonidan hadisni ruxsat asosida rivoyat qilish amaliyoti o'rganiladi. Ayollar ilm egallashda, ilmni keyingi avlodlarga yetkazishda va o'z talabalariga ijzat berishda faol qatnashganlar. Manbalar asosida bu amaliyotning shakllanishi, jarayonlari va tarixiy namunalar tahlil qilinadi.

Hadis musulmon jamiyatining asosiy huquqiy manbalaridan biridir. Arab tilida hadis so'z yoki nutq ma'nosini bildiradi. Demak, islom terminologiyasida hadis payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamning so'zlari, amallari va barcha holatlaridan iborat. Hadis, shuningdek, Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning boshqa odamlarning harakatlarini ma'qullashi yoki tanqid qilishiga ham ishora qilishi mumkin. Ko'pgina tadqiqotlarda hadisning sanad (roviylar qatori) emas, balki "Matan" (taxrir) haqida so'z yuritilgan. Bu tadqiqot hadis roviylariga qaratilgan bo'lib, hadisning sahohlik mezonlaridan biri roviylarning profili va davomiy sanaddan ko'rinadi. Hadis roviyi - Muhammad payg'ambardan keyin bir necha avloddan iborat bo'lgan hadisni, ya'ni Muhammad payg'ambarning sahobalari, tabi'in, tabi'ut tabi'in va tabi'ul atba'lardan iborat. Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamning sahobalari, ya'ni "as-sahoba" nomi bilan mashhur bo'lgan, u zotni ko'rgan yoki uchratgan, tirikligida u zotni hurmat qilgan va musulmon bo'lib dunyodan o'tgan kishilardir. Musulmonlar avlodi "tabi'in", ya'ni arabcha "izdosh" yoki "voris" degan ma'noni anglatadi, Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamning sahobalariga ergashgan va shuning uchun ularning ta'limotlarini bilvosita o'rgangan. Tabi'ut tabi'in - tabi'indan keyingi avlod, tabi'ul atba' esa tabi'ut tabi'indan keyingi avlod. Masalan, Buxoriy kitobining 79-sonida qiyomat alomatlarini haqidagi hadis mavjud bo'lib, unda quyidagicha rivoyat qilinadi. «Bizga [Musaddod] aytdimi, bizga [Yahyo] [Syu'badan] [Qotada] [Anas ibn Molik]dan aytdi, men Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning shunday deganlarini eshitdim: «Qiyomat alomatlaridan (quyidagilar) bor: 1. Diniy ilm kamayib ketadi (dindorlarning o'limi bilan din ilmi kamayib ketadi.23). 4. Ayollar soni ko'payadi, erkaklar soni shunchalik kamayadiki, har bir erkakka ellikta ayol to'g'ri keladi. Kvadrat qavs ichidagi odamlarning nomi Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamdan keyin ko'p avlodlardan bo'lgan hadis roviylari bo'lib, biz ularni sanad deb ataganmiz.

Islom tarixida hadis ilmi o'ziga xos uslublar asosida rivojlanib kelgan. Bu ilmda har bir rivoyat zanjirlar orqali og'izdan og'izga, ustozdan shogirdga o'tib kelgan. Shu bois hadislarining ishonchligi — isnod, ya'ni sanad zanjirining uzviyligi bilan bog'liq. Ana shu jarayonda ijoza — ya'ni ustoz tomonidan shogirdga hadis rivoyat qilish uchun ruxsatnoma berilishi juda muhim ahamiyat kasb etgan.

Ijzat nima va uning ilmiy funksiyasi

“Ijzat” arabcha “ijaza” soʻzidan olingan boʻlib, “ruxsat”, “yoʻl qoʻyish” degan maʼnoni anglatadi. Ilmiy ijzat — bu ustozning oʻz shogirdiga rivoyatni davom ettirish huquqini berishidir. Hadis ilmidagi ijzatlar quyidagi shakllarda boʻlgan: ogʻzaki, yozma, umumiy va xos ijzat. Bu ijzatlar hadisning ishonchliligini huquqiy jihatdan kafolatlagan.

Ayol roviylar ijzat tizimida

Tarixiy manbalar ayollarning nafaqat hadisni eshitish va rivoyat qilishda, balki ijzat olish va berishda ham faol boʻlganini tasdiqlaydi. Masalan, Fotima al-Lahmiyya, Zaynab binti Kamal, Fatima binti al-Mundhir kabi muhaddisalar oʻz zamonlarida ijzat bergan mashhur olimalardan boʻlganlar.

Ijzatning yozma shaklda berilishi

Koʻplab ustozlar, jumladan ayol muhaddisalar, oʻz shogirdlariga yozma ijzatlar berganlar. Bunday hujjatlar hadis matni, isnod zanjiri, guvohlar va sanani oʻz ichiga olgan. Zaynab binti Ahmad, Fatima binti Abdurrahmon kabi olimalar tomonidan yozilgan ijzatlar bugungi kunda ham saqlanib qolgan.

Ilmiy uzviylik va isnod merosi

Isnod va ijzat islom ilm-fan merosining ajralmas qismlaridir. Ayol roviylar bu zanjirni davom ettirishda faol ishtirok etganlar. Oisha (r.a.), Ummi Darda, Amra binti Abdurrahmon kabi sahobiyalar hadisni rivoyat qilgan, shuningdek talabalariga ijzat ham bergan.

Zamonaviy baholash

Zamonaviy olimlar ayollar tomonidan amalga oshirilgan ijzat amaliyotini yuqori baholaydilar. Ular bu harakatni nafaqat diniy, balki ijtimoiy faollik deb hisoblaydilar. Nadwi, Brown, Al-Azami kabi olimlar ijzatni islomiy ilm uzviyligini belgilovchi asosiy tuzilmalar qatorida koʻrsatadilar.

Xulosa qilib shuni takidlash mumkinki ayol muhaddisalar tomonidan hadis ilmni ijzat orqali tarqatish amaliyoti islom ilmiy tarixida muhim oʻrin egallaydi. Ular ilmni oʻzlashtiribgina qolmay, uni tizimli va ruxsat asosida keyingi avlodlarga yetkazganlar. Bu tajriba bugungi kunda ham musulmon ayollar uchun ibratli ilmiy meros boʻlib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.S. Mahmoud, O. Saif, E. Nabil, M. Abdeen, M. Elnainay, M. Tor ki, AR-Sanad 280K: a novel 280k artificial sanads dataset for Hadith narrator disambiguation, Inf 13 (2) (2022) 1–17, doi:
2. Nadwi, M. Akram. *Al-Muhaddithat: The Women Scholars in Islam*. Oxford, 2007.
3. Brown, Jonathan. *Hadith: Muhammad’s Legacy in the Medieval and Modern World*. Oneworld Publications, 2009.
4. Al-Azami, M.M. *Studies in Hadith Methodology and Literature*. UK, 1977.
5. Usmonov I., Muratov D., Nasrullayev N. va boshq. 101 ulugʻ sahobiy. – T.: Toshkent islom universiteti, 2015. – B. 34.
6. Rahimjonov D., Muratov D., Obidov R., Alimova M. Hadisshunoslik. – T.: Toshkent islom universiteti, 2013. – B. 78–81.
7. Muratov D. Hadisshunoslik atama va iboralari (qisqacha izohli lugʻat). – T.: Fan, 2009. – B. 21.
8. Sayyid Abdumajid Gʻavriy. Mavsua ulum al-hadis wa fununih. – Bayrut: Dor Ibn Kasir, 2007. – J. 3. – B. 417.
9. Imom Buxoriy. Al-Adab al-Mufrad. Oʻzbekcha tarjima va izohlar bilan. 1151-raqamli hadis.
10. <https://yaqin.uz/oz/article/islomda-ayollarning-ilmga-qoshgan-hissasi>
11. <https://muslim.uz/maqola/2020/07/06/ayollar-hadisda>
12. <https://hadithanswers.com/female-hadith-scholars/>